

רש"י [כא, ט]

(ט) ואתה תבער -

מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה ייהרג, והוא הישר בעיני ה':

אבן עזרא - ואתה תבער הדם הנקי - פירושו: עונש הדם הנקי, או יהיה הדם - דם הנקי.

ויש אומרים:

אתה חייב לבער שפיכות דמים. והנכון בעיני: הוא אשר הזכרתי, כי לא ישפך דם נקי בארצך אם תעשה הישר בעיני ה', כסוד שכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה.

רמב"ן

(ה): וטעם ונגשו הכהנים בני לוי -

לאמר כפר לעמך ישראל אשר פדית (פסוק ח). ושיעור הכתובים, ונגשו הכהנים בני לוי, וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם, וענו ואמרו. והרחיצה במקצת מן הנזכרים והענייה במקצתם, כדרך ואכלת לפני ה' אלוהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו' (לעיל יד כג):

וענין העריפה, אמר ר"א:

שהשם ציוה לעשות כן על העיר הקרובה כי לולי שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן שיהרג אדם קרוב מהם, ומחשבות ה' עמקו לאין קץ אצלנו. אבל הרב אמר במורה הנבוכים (ג מ): כי הטעם לגלות על הרוצח ולבער דמו. בעבור שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתיקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעים מי הרג את זה, וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו העגלה ירבו בני אדם לדבר בו אולי יגלה הדבר.

וכבר אמרו (ירושלמי סוטה פ"ט ה"א):

שאפילו תבוא שפחה ותאמר פלוני הוא הרוצח לא תיערף, ואם יודע הרוצח ויחרישו ממנו לפני ויעידו הבורא על נפשותם כי לא ידעוהו יהיה בזה זדון גדול, וכל השומע שמך דבר בענין יבוא ויגיד ויתפרסם הדבר, ויהרג או על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם.

ויתחזק הענין, בהיות המקום אשר תיערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, יכירו בו רואיו וידברו בו:

והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת, אבל המעשה איננו נרצה בעצמו. והיה ראוי עוד שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה, שיכירו בו רואיו, כי בנחל איתן לא יודע מדוע לא יעבד בו. ולפי דעתי, יש בו טעם כענין הקורבנות הנעשים בחוץ שעיר המשתלח ופרה אדומה, ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החוקים:

רמב"ן דברים ו, י"ח

טז לא תנסו את-יהוה אלהיכם פאשר נסיתם במסה: יז שמור תשמרון את-מצות יהוה אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צונו: יח ועשית הישר והטוב בעיני יהוה למען ייטב לך ובאת וירשת את-הארץ הטבה אשר-נשבע יהוה לאבותיך:

יח): ועשית הישר והטוב בעיני ה' -

על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחוקותיו ותכוון בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד.

ולמען ייטב לך -

הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם. ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין.

והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חוקותיו ועדותיו אשר ציוך, ועתה יאמר גם באשר לא ציוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותיקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תיטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין,

וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (ב"מ קח א), ואפילו מה שאמרו (יומא פו א): פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר: